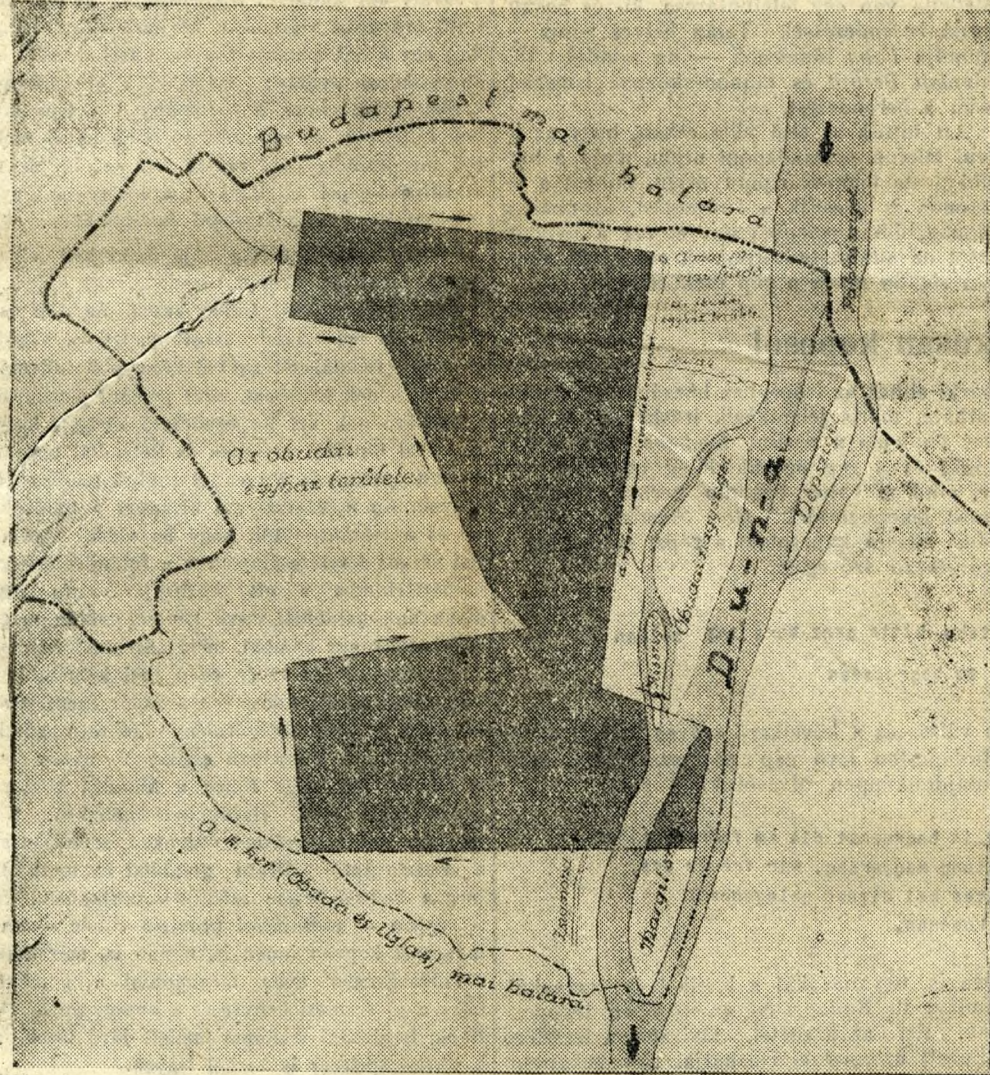
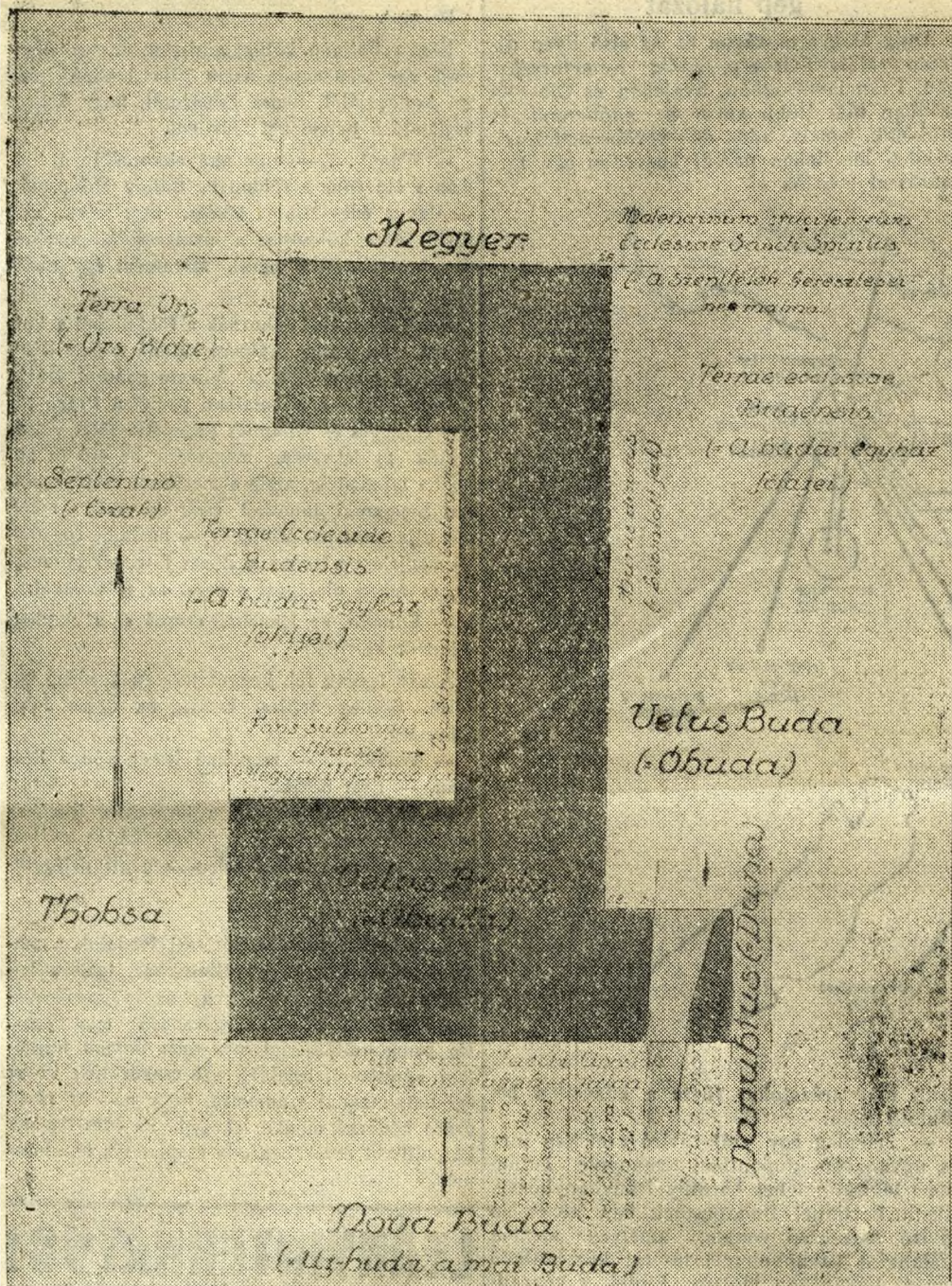

Fehéregyháza: az óbudai ókeresztény kápolna

Garády Sándor miniszteri tanácsos az Országos Magyar Régészeti és Művészettörténeli Társulat ülésén az évi március hó 24-én előadást tartott az óbudai Fehéregyházáról és Árpád sírjáról. Tanulmányunk eredményével

ellentétben kifejtette, hogy Fehéregyháza nem lehetett a cella trichora, hanem annak helye Rupp 1866-ban a mai csillaghegyi Árpádmásult — amint a *Magyarság*-ból olvastuk fűrdőnél gyanítja Fehéregyháza helyét. Kétségtelenül inkább a mai aranyhegyi árok közelében keresendő.

Óbuda magvától, a régi Óbuda helyétől egyenesen északra fekvő helyeken már a múltban többen keresték és vélték, hogy állott az ősi Fehéregyháza. Első volt közöttük Bél Mátyás, ki 1736-ban Kaláz és Pomáz közé helyezi (Notitia Hun-

oltárral. Henszlmann ezt a romot is megvizsgálta és építtetését 1180 és 1220 közé teszi s így Fehéregyháza maradványa nem lehet. A másodiknak falai még az 1838-iki árvíz előtt állottak s csak akkor omlottak le.

Ezt a romot vélte dr. Nizsnyánszky István 1898-ban Fehéregyházával azonosíthatni. Garády Sándor pedig előbb a csillaghegyben gyanítja a keresett romot, később, 1930-ban határozottan utóbbiban. Benárd Ágoston volt népjóléti miniszter birtokán, állítja Fehéregyházát megtalálták. (Nemzeti Ujság 1930 márc. 30.) Ez a rom bizonyára ugyanaz, mint amelyre Bél Mátyás is gondolt. Építészettörténeli szakvéleményt ennek építési idejéről ugyan nem ismerünk, de helyrajzi szempontból szóba sem jöhet sem ez, sem előbbi Fehéregyházával való azonosítással kapcsolatban.

Mindaddig, míg Anonymus azon sorainál, hogy a templom egy kis patak forrása közelében áll, mely kömederben folyik Attila városába és a templom pusztá nevével több adat azonosításra nem állott rendelkezésre, jogos volt a követelt módszer, hogy a templomrom külső alakján vagy pedig az istenszolgálatot ellátó rendre vagy szerzetre kerestek valami nyomot az azonosításra s pusztán azt a feltételt tartották szem előtt, hogy forrás van-e a közelében.

Minthogy más forrás vízeről senki sem tudott, hogy hajdan Óbuda városába folyt volna, csak a római vízvezetékre gondoltak. Kifejezetten mondja is a Szilágyi Sándor szerkesztette A Magyar Nemzet Története (I. 145.): noha „Anonymust e pontban époly kevésé tartjuk hitelesnek, mint bármi másban... — a kis folyónál nehéz másra gondolni, mint a római vízvezetékre“.

A nagy elérés a kutatók eddigi vélekedéseiben éppen abban leli magyarázatát, hogy nem ugyanazon kutatók alapján mondtak véleményt. Amidőn a Hevenyess Gábor oklevélgyűjteményéből ismeretessé vált az 1355-iki határjárás oklevele, Katona István történelmírónk 1790 táján már az óbudai szőlőhegyek lábánál kereste Fehéregyházát és utána az amannak alapján kutatók mind. Az 1355-iki metális birtokában Budapest határain kívül már nem kereshető az ősi Fehéregyháza, de Óbuda magvától északra sem. Tanulmányunkban kimutattuk, hogy a n.ú. szaki megmondolás is teljesen kizárja annak lehetőségét, hogy Anonymus a mai Római-fürdő forrásából eredt római vízvezetékét még működésében láthatta volna s így azt nem érthette a kömederben Attila városába folyó patakon.

Aki visszatért kutatásában az északi irányvonal mentére, csak a római vízvezeték miatt és csakis Nagy Lajos király határjáró oklevelének teljes mellőzésével tehette azt meg.

Pedig az az oklevél kétségtelenül hiteles és egykoru Fehéregyházával, amidőn az, mint épület épségben fennállott és Istent szolgáló rendeltetésében használatban volt.

Amint részletesen előadtuk az Óbudát megosztó határjárás vonala a templom közvetlen közelében halad el s így, ha sikerül a határvonal rekonstruálása, exakt módon határoztuk meg Fehéregyháza helyét.

Megjegyezzük itt, hogy amint már ismeretes, Nagy Lajos metálisa 1355-ben a megosztott Óbuda királynéi részét járja körül s annak éppen a mi szempontunkból fontos részét rekonstruálja II. Lajos 1524-ben. Így tulajdonképpen 169 évi időközzel két egykoru okmány áll rendelkezésre és idevonható még II. Endre határjáróoklevele 1212-ből, még 123 évvel korrábi időből, amely az óbudai káptalanak, tehát Óbudának akkori osztatlan egész területét járja körül, mert a határvonal rekonstruálásában, még erre is hivatkozhatunk. (Fejér. Cod. Dipl. III., I. 119. és VI. 1.)

Kiűnik ezekből az összesen 292 évre terjedő határokormányokból, hogy a megosztáson kívül, Óbuda határa lényegesen nem változott meg s Óbuda mai határával, illetőleg a Budapestté való egyesülést megelőző határával nagyjában megegyezett.

Az 1355-iki metális követésével rátalálunk Fehéregyháza pontos helyére.

A határjáróoklevél ama részzeit, amelyek a Fehéregyháza közelében elvonuló határvonal részeit vagy pedig Fehéregyháza nevével egyéb vonatkozásban tartalmazzák, szó szerint közöltük latin eredetiben és fordításban. Most a határjárók kiindulását is közöljük, mert az egész határt kell nagy vonalakban megrajzolnunk.

S ez: „Prima meta incipit a parte orientali, ultra partem Danubii ab angulo claustrae Sanctae Clarae re insula leporum et sic procedendo et transeundo Danubium versus partem occidentalem, venit ad rippam ipsius Danubii ad duas metas lapideas, quarum una separat Budae veteri et altera villae Sancti Jacobi Apostoli...“ (Fejér. Cod. Dipl. IX. II. 370.). — Az első határvonal-szakasz a keleti parton, a Duna-ágon túl, a nyugati szigetén lévő Szent Klára-kolostor sarkán kezdődik és nyugati irányban haladva és átszelve a Dunát, a Duna partján két határkőhöz ér, amelyek egyike Óbudának, a másika Szent Jakab apostol falvának határát különíti el egymástól...

Itt, amint már megírtuk, metszi az Új-Budáról — ma Buda — Óbudára vezető utat, elhalad Szent Jakab-templom mellett, amely a mai újlaki templom helyén állott és völgyben lévő mély uton (Hohlweg im

Lábkényelmetlenség, gyors elfáradás, bokaizületi fájdalom, tyukszem stb.

azonnal enyhül, sőt teljesen megszűnik dr. Scholl tudományos módszerének alkalmazásával. Dr. Wm. M. Scholl tökéletes szereket talált fel mindenféle lábbajra.

Kérjen ismertetőt, vagy keresse fel dr. Scholl iskolázott képviselőjét Budapesten:

Kármán Marcel, IV, Piarista-u. 8
(Váci-utca sarok)

Dr. Scholl Zinopad: tyukszemre, bütyökre, bőrkeményedésre, újjak közötti tyukszemre, dr. Scholl különő ludtalpbetétei, dr. Scholl speciális lábfürdőszója stb. mind a jónál is jobbak.

Thal a találó német fordítása a „crepido vallis“-nak, amely a mai Szépvölgy-utca és szépvölgyi árok) felezet a hegyekbe.

Ez Óbuda ősi déli határvonala. Már 1212-ben is ugyanaz volt. „Territorium vero Budensis Ecclesiae metis talibus circumcinctum. Prima meta est inter Budam et calidas aquas, videlicet lapis rotundus coopertus in terra; et inde vadit ad crepidinem vallis...“ (Fejér. Cod. Dipl. III., I. 119.) — A budai egyház területét a következő határvonalakkal állapították meg: Az első szakasz Buda és a hévízvezék közé esik, a földdel borított kerek határkőnél, innen a völgyben lévő mély uthoz vonul...

A budai egyház, amint tudjuk az óbudai káptalan volt, mert a mai Buda csak a határjárás után keletkezett Új-Buda néven és ugyanakkor kapta Óbuda mai nevét, noha nagyon sokáig Óbuda továbbra is csak Buda néven is előfordul és emiatt nagy volt a zavar történelmírőink értelmezéseiben, ha csak Buda néven szerepel egy adat. Ez a zavar még ma sincs teljesen eloszlatva. Hévízeken a Császár-fürdő és Lukács-fürdő meglehetősen érthetők.

Rajzoljuk most már meg a kiinduló ponttól kezdve az 1355-iki határmegosztáskor királynénak jutott terület vázlatos határvonalát egyelőre minden egyéni hozzáttétel nélkül tárgyilagosan, pusztán a metális szavainak felhasználásával.

Az 1—4-ig terjedő határszakaszok („versus partem occidentalem“ =) nyugati irányban haladnak („deinde reflectitur ad partem septentrionalem“ =) innen a határ északi irányban török meg, s nyugatra Thobsa földjei esnek. — Minthogy Thobsa földjei és Szent Jakab-falva között a határvonal bizonytalan irányú, itt és hasonló esetben leggyezőszerűen hármás vonallal jelöltem azt. — A 6-ik méta után („et abinde reflectitur ad partem orientalem“ =), innen keleti irányban hajlik el a határ, amíg el nem ér a („Via Strigoniensis“ =) Esztergomi-utrá. — Közben irányváltás nines, esetenként jelzi a metális, hogy („per eandem piam“ =) ugyanazon irányban halad. — A 6-tal jelzett ponton kifejezetten mondja az oklevél, hogy csatlakozik a budai (azaz: óbudai) egyháznak meghagyott földjeinek, azaz a régi teljes Óbudának határvonala.

A 11-es ponton a határvonal rárter az Esztergomi-utrá, de itt irányváltást nem ad meg, amint azt már megírtam és erre még visszatérek.

A következő metánál elérkezik („ad puteum sub monte fluentem“, illetőleg „fons sub monte effluens“ =) a hegy alatt fakadó forráshoz és utána („per eandem viam mag-

Mindenki dicséri a I., Bors-utca 10. alatti Délibáb vendéglő
pompás ERDÉLYI-MAGYAR ételeit
Vezető: lopós (SILBER) BANDI.
Muzsikái miskolci PALÓCZ KÁLMÁN
MEGLEPŐ OLCÓS ÁRAK!

PORTOROSE

a legcsodásabb strandfürdő, világhírű termálgyógyintézet.

PALACE HOTEL

az Adria legpazarabb luxusszállodája.

Rendkívül mérsékelt árak! Felvilágosítás, prospektusok:

Thököly-ut 2. **COSULICH LINE** Váci-utca 17.

nam Strigoniensem" =) ugyanazon esztergomi nagy uton halad a 17. határpontig. Ott („vertendo ad eandem plagam occidentalem" =) nyugati irányba fordulva a 19. határpontnál megint csatlakozik az óbudai régi, teljes határhoz és („versus plagam septentrionalem" =) északi irányba haladva, balról, azaz nyugatra Vrs földjeit határolja el a királyné birtokától. A 23. méta végpontján s a 24. méta elején Megyer, azaz a mai Békásmegyer határát éri el és („reflectitur versus partem orientalem" =) keleti irányba hajlik el, míg a Szentlélek kereszteseinek malmához nem ér s itt ujólag csatlakozik az egyház földjeinek, azaz Óbuda régi határa. Onnan a 26. métában („versus meridiem" =) dél felé halad („per murum dirutum" =) leomlott fal mentén, míg a vár előtti árokhoz és az azt keresztező nagy uthoz nem ér, mely ugyancsak Félegyháza felé nem vezet.

A 28. méta határpontján („per quam viam ante castrum tendit versus Danubium" =) a vár előtti uton a Duna felé fordul és két városi ház között a 29. métában eléri a Duna partjait.

Helyezzük most már a metálisból készített vonalrajzot Óbuda terepének rajzára.

Amint már kifejtettük, a metális a kombinált égtájakat nem különböztette meg a főégtájaktól s ennek figyelembevételével pontos rajzot kapunk, ha egyelőre részletekbe nem bocsátkozva, a határjárást csak nagy vonalakban tekintjük. A nyilak a rajzon a határjárás irányát jelzik.

A kiindulópont és a déli határvonal semmiképpen sem lehet vita tárgya, a nyugati szigete kétségtelenül a Szent Margit-sziget történelmi neve, Szent Jakab-falva a Szépvölgy-utcától délre terült el s az Óbuda és a hévvizek között való mély utorkolat, amelyhez az Óbudáról Ujbudára vezető utat keresztezve ér el az ember, kétségen kívül a Szépvölgy-utca.

De nem vitatható Óbuda északi határvonala sem, amely a Szentlélek Kereszteseinek malmával volt egyirányban, az pedig általánosan elismerten is a mai Római-fürdő forrásánál állott.

Vitathatatlan az Esztergomi-ut — a mai Bécsi-ut — vonala, kétségtelenül felismerhető a Római-fürdő forrásánál a töréspont, továbbá a római vízvezeték pillérei a leomlott falban és a végső szakasz iránya, mert a sziget csucsán kellett, hogy végződjék a határ.

A Zsigmond- és Lajos-utcák vonala: az Ujbudáról Óbudára vezető ut és főképpen a 12-ik méta hegy alatt fakadó forrása: a mai Árpád-forrás.

Fehéregyháza ott állott, ahol a hegyről leereszkedő ösvény folytatása az első „via magna", az esztergomi nagy utra ért, még pedig annak a hegytől távolabb eső keleti részén. Az innenső oldalán építette Mátyás király a páloskolostort és ezt a II. Lajos 1524-iki metálisa az ut innenső nyugati oldalán találja. Mindkettő, a haladás irányát tekintve, a hegy alatt fakadó forrástól egy méternyire innen esnek.

Egykoru helyszíni szemle jegyzőkönyvéből, tehát arra hivatott személyek által és gonddal készült, birtokviszonyt szabályozó okmányból exakt módon igazoltuk Fehéregyháza helyét. Részleteiben még pontosabban visszatérünk a helyre a „magna via"-k bővebb fejtegetése kapcsán, de nyilvánvaló eddigiekből is, hogy Budapest mai határa kívül, de a római vízvezeték pillérei mentén vagy annak irányában sem, sem pedig az aranyhegyi patak közelében többé Fehéregyháza nem kereshető.

Gatterer Ferenc

Minden idők legnagyobb ágyuja

Londonból jelentik: Rövidesen kipróbálják a Shoeburyness melletti Great Wakering tüzérségi gyakorlótéren a minden idők legnagyobb óriáságyuját, amelyet 12 havi szakadatlan munka után készítettek el. Az óriáságyu számára 9 méter mély és 29 méter átmérőjű gödröt ástak, amelyben 7.2 méter vastag cementbetonba ágyazták be az ágyu talpatát. Tüzelés alkalmával senki sem lesz az ágyu közelében, mert a töltődaru és az irányító- és tüzelőkészülékeket rádió útján a távolból fogják kezelni. A környékbeli lakosság attól tart, hogy a lövés nyomán keletkező légnomás betöri majd az ablakokat.

HAJDUSZOBOSZLOI GYÓGYFÜRDŐ

Olcso és páratlanul eredményes. 73 és 78°-os sós, jódos, brómos, hidrocbonátos hőforrások. Percenként 3000 liter forróvizet. — strandfürdők — kádfürdők. Állandó orvos felügyelet és gyógykezelés. Prospektussal s mindennemű felvilágosítással készséggel szolgál a fürdő igazgatósága.